

14. Wodak R., De Cillia R. Commemorating the past: The discursive construction of official narratives about 'Rebirth of Second Austrian Republic'. *Discourse & Communication*. 2007. Vol. 1, N 3. P. 337–363.

References:

1. Podolskyi A. Suchasna istoriia yak instrument politychnykh manipuliatsii (na prykladi vyvchennia istorii Holokostu). *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy*. 2017. Vyp. 4. S. 205–212.
2. Rousso H. The History of Memory: Brief Reflections on an Overloaded Field. *Clashes in European Memory: The Case of Communist Repression and the Holocaust* / Eds. M. Blaive, C. Gerbel, and T. Lindenberger. Innsbruck : Studienverlag, 2011. P. 92–145.
3. Megill A. *Historical Knowledge, Historical Error: A Contemporary Guide to Practice*. Chicago : University of Chicago Press, 2007. 288 p.
4. Lishchynska O. I. Obraz suchasnoho heroia: reprezentatsii v tsaryni ukrainskoho aktualnoho mystetstva. Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii: nauково-praktychnyi zhurnal / Holov. red. D. V. Yakovlev; vidpov. sekretar I. V. Shamsha; Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy; Natsionalnyi universytet «Odeska yurydychna akademiia». Odesa, 2017. Vyp. 20. S. 59–62.
5. Callahan W. A. History, Identity and Security: Producing and Consuming Nationalism in China. *Critical Asian Studies*. 2006. Vol. 38. No. 2. P. 179–208.
6. Bell D. Introduction: Memory, Trauma and World Politics. *Memory, Trauma and World Politics: Reflections on the Relationship between Past and Present* / Ed. D. Bell. New York : Palgrave, 2006. P. 1–39.
7. Smith A. *National Identity*. London : Penguin, 1991. P. 9–14.
8. Eder K., Spohn W. *Collective Memory and European Identity: the Effects of Integration and Enlargement*. Aldershot : Ashgate, 2005. 240 p.
9. Olick J. K., Vinitzky-Seroussi V., Levy D. *The Collective Memory Reader*. New York : Oxford University Press, 2011. 497 p.
10. Gong G. W. *Memory and History in East and Southeast Asia*. Washington : The CSIS Press, 2001. 228 p.
11. Topolski J. The Role of Logic and Aesthetic in Constructing Narrative Wholes in Historiography. *History and Theory*. 1999. Vol. 38. N 2. P. 198–210.
12. *The Art of Commemoration: Fifty years after the Warsaw Uprising* / ed. by Titus Ensink, Christoph Sauer. Amsterdam etc. : John Benjamins Publishing Company, 2003. 258 p.
13. Kertzer D. I. *Ritual, Politics, and Power*. New Haven etc.: Yale University Press, 1988. 235 p.
14. Wodak R., De Cillia R. Commemorating the past: The discursive construction of official narratives about 'Rebirth of Second Austrian Republic'. *Discourse & Communication*. 2007. Vol. 1, N 3. P. 337–363.

DOI 10.31558/2617-0248.2023.8.11

УДК 323.13:351.856(477)

УВІЧНЕННЯ ГЕРОЇЗМУ УКРАЇНСЬКИХ ЗАХИСНИКІВ: АКТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5466-5129>

**Михайлова О. Ю., к. політ. н., провідний науковий співробітник відділу суспільних процесів
Центру внутрішньополітичних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень,
Україна**

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0544-8977>

**Литвиненко О. М., к. філос. н., провідний науковий співробітник відділу суспільних процесів
Центру внутрішньополітичних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень,
Україна**

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-7791-0113>

**Потапенко В. Г., д. е. н., старший науковий співробітник, керівник Центру внутрішньополітичних
досліджень Національного інституту стратегічних досліджень, Україна**

У статті окреслені підходи до створення меморіалу, покликаною увічнити пам'ять полеглих українських захисників. Це важливе завдання української політики пам'яті. Воно набуло надзвичайної суспільної ваги в ситуації повномасштабної російської агресії, що нині триває. Меморіал має сприяти солідаризації та мобілізації українського суспільства, патріотичному вихованню молоді, позиціонуванню України на міжнародній арені. Він покликаний прославити

героїзм захисників, а разом з тим віддзеркалювати настанови волелюбної політичної культури і національного міфу українців. Процедури вшанування героїзму захисників України нині унормовуються низкою нормативно-правових актів. Однак питання дислокації меморіалу досі не вирішене. Це змушує розглядати доцільність перегляду наявного проекту та концепції. Цим визначається мета статті – аналіз актуальних та перспективних підходів меморіальної політики у питаннях увічнення героїзму українських захисників.

В історичній перспективі показано зв'язок процесів націотворення та традицій вшанування пам'яті захисників Батьківщини, зокрема, Невідомого солдата. Окреслено зміст поняття «місце пам'яті», яким послуговуються в т. ч. для означення меморіалів, що вшановують пам'ять загиблих. Зафіксовано функції місць пам'яті та визначені умови реалізації цих функцій в архітектурному рішенні проекту. У статті наведені зразки підходів до меморіалізації героїзму військовиків у західних країнах. Показано, як для американських військових меморіали виступають камертоном військової етики та солідарності. Визначені принципи створення Арлінгтонського національного цвинтаря у США, а також Австралійського воєнного меморіалу. Наведено основні факти щодо їх функціонування, організації меморіального простору та календаря. Сформульовано пропозицію врахувати і, можливо, поєднати ці підходи при проектуванні українського меморіалу захисникам.

Ключові слова: меморіал, героїзм, захисники, політика пам'яті, націотворення, меморіалізація.

Mykhailova O. J., Lytvynenko O. M., Potapenko V. G. *Immortalization of Ukrainian defenders heroism: current approaches in the politics of memory*

The article outlines approaches to creating memorial of Ukrainian defenders as an important task of Ukrainian politics of memory. This task has acquired extraordinary social importance in the situation of full-scale Russian aggression, which is currently ongoing. The memorial should contribute to the solidarity and mobilization of Ukrainian society, the patriotic upbringing of youth, and the positioning of Ukraine in the international arena. Its task is to glorify the heroism of the defenders and reflect the guidelines of the freedom-loving political culture and national myth of Ukrainians. A number of legal acts regulate the creation of Ukrainian defenders memorial. However, the issue of the location of the memorial has not yet been resolved. This forces us to consider the feasibility of revising the existing project and concept. Therefore, the purpose of the article is the analysis of current and promising approaches of the politics of memory in matters of immortalization of Ukrainian defenders heroism.

The historical perspective show the coherence of nation building and the traditions of commemorating the defenders of the Motherland (in particular, the Unknown Soldier). It is outlined the concept of «places of memory» and its functions. The conditions for the implementation of these functions in the architectural solution of the project are determined. The article provides examples of approaches to memorializing the military heroism in Western countries. American military memorials are a tuning fork of military ethics and solidarity. There are defined a foundations of the Arlington National Cemetery in the USA, as well as the Australian War Memorial. The main facts about their functioning, the organization of the memorial space and the calendar are discussed. A proposal to take into account and combine these approaches when designing the Ukrainian memorial to the defenders is articulated.

Keywords: memorial, heroism, defenders, politics of memory, nation building, memorialization.

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення РФ поставило Україну перед загрозою втрати суб'єктності та, в перспективі, знищення. Злочинні дії агресора зустріли героїчний спротив українців. Завдяки героїзму захисників України плани агресора були зірвані, і нині українська армія відвоює захоплені ворогом території.

Героїзм українських захисників – не лише визначальний чинник військових успіхів України, але й важлива складова національного міфу. Наразі набувають підтвердження самоідентифікація українців як нескореної нації, нащадків волелюбних козаків. Боротьба проти загарбників, за свободу і гідність є наскрізним сюжетом українського історичного нарративу, вона визначає координати української політичної культури та національної пам'яті.

Тому нагальним завданням державної політики пам'яті є вшанування захисників та захисниць України, що віддали власне життя на війні проти російського агресора. Це відповідатиме не лише стратегічним орієнтирам української політики пам'яті, але й суспільному запиту.

Важливим кроком державної політики пам'яті має стати створення в Україні загальнонаціонального Меморіалу, що буде увічнювати героїзм полеглих захисників. Такий Меморіал сприятиме реалізації завдань мобілізації задля оборони країни від російської агресії, а також довготривалій солідаризації українського суспільства, патріотичному вихованню молоді, формуванню історичної пам'яті, позиціонуванню України на міжнародній арені.

З огляду на це, уряд ухвалив рішення про утворення у сфері управління Міністерства у справах ветеранів України державної установи «Національне військове меморіальне кладовище». Процедура вшанування героїзму людей, які боролися та загинули за Україну, унормовується низкою нормативно-правових актів, передовсім, Законом України № 2292-IX від 31 травня 2022 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо Національного військового меморіального кладовища», що визначає основні принципи створення відповідного місця пам'яті, у тому числі, визначає категорії осіб, що можуть бути там поховані.

Найбільш проблематичним виявилось питання, де саме має бути розташовано Національне військове меморіальне кладовище. Рішенням Київської міської ради від 27 жовтня 2022 року його передбачалось створити в урочищі «Лиса гора» в м. Київ. Втім, це рішення було піддане критиці з боку експертної спільноти і громадянського суспільства.

На початку 2023 року оптимальною локацією майбутнього меморіалу було визначено Биківнянський ліс неподалік Києва. В цьому лісі вже розташовано Національний історико-меморіальний заповідник «Биківнянські могили» – місце пам'яті й поховання жертв сталінських репресій. Передбачалося створити вздовж Броварського шосе під Києвом меморіальний простір, який «нагадуватиме майбутнім поколінням про ціну свободи», як зауважив заступник голови Українського інституту національної пам'яті В. Тилишак [1].

В серпні 2023 року питання щодо локації Меморіалу постало знову. Керівництво Заповіднику «Биківнянські могили» зробило заяву, що Національне військове меморіальне кладовище неможливо побудувати на території Биківнянського лісу у стислі терміни, оскільки територія вимагає додаткового обстеження на предмет виявлення поховань жертв сталінських репресій [2].

Таким чином, створення національного Меморіалу захисникам знов відтерміновано. Зміна локації унеможливує реалізацію наявного проєкту, і на його зміни також буде потрібен час. Водночас нова локація може затребувати цілком інших підходів. Разом з тим, концептуальне переосмислення проєкту може полегшити вибір локації, що зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Меморіалізація як усталена суспільна практика опинилась у центрі уваги науковців кілька десятиліть тому. Друга світова війна дала поштовх цим дослідженням, які нині маркуються як студії пам'яті. В рамках цього дослідницького напрямку відбувається пошук відповідей на питання щодо значення і суспільних функцій меморіалізації полеглих захисників, щодо форматів такої меморіалізації, її дієвості тощо.

Цим питанням приділили увагу провідні науковці – Б. Андерсон, А. Ассман, М. Гальбвакс, П. Коннертон, М. Макелья, П. Нора та ін. Теоретичні та практичні висновки у роботах цих дослідників, як правило, нерозривно поєднані. Наукова рефлексія меморіалізації уможливує не лише системне осмислення суспільних процесів, але також, у практичній площині, стратегування політики пам'яті.

Формування незалежних держав в результаті розпаду соціалістичного табору та СРСР супроводжувалось переосмисленням сутності колективної комеморації, змістів колективної пам'яті, її впливу на формування ідентичності. Це переосмислення знайшло втілення у роботах українських науковців О. Волянук, О. Гайдай, О. Гриценка, О. Довгополової, Г. Касьянова, А. Киридон, С. Набок, Л. Нагорної, Ю. Шаповала та ін. В їхньому доробку чимало уваги приділено процесам меморіалізації та, конкретніше, пам'ятникам як інструментам політики пам'яті.

Втім, питання, пов'язані з меморіалізацією героїзму сучасних українських захисників та, тим більше, з політикою трауру, в українській науковій літературі представлені не достатньо переконливо. Наслідком цього певною мірою стало затягування і невизначеність щодо створення Меморіалу українським захисникам. Невідкладні завдання української гуманітарної політики та безпеки зумовлюють гострий запит на відповідний науковий та експертний аналіз.

Мета статті – окреслити актуальні та перспективні підходи політики пам'яті у питанні увічнення героїзму українських захисників.

Для реалізації цієї мети поставлено наступні дослідницькі завдання:
окреслити підстави і значення увічнення героїзму захисників Батьківщини;
проаналізувати зразки меморіалізації героїзму військовиків західних країн.

Виклад основного матеріалу. Меморіалізація героїзму полеглих воїнів – одна з найдавніших суспільних практик, покликаних об'єднати та цементувати спільноту. Вже в античному світі уславлення померлих мало два різні виміри – приватний (релігійний) і усупільнений (світський), причому для їх позначення існували різні слова. Слово «пітет» окреслювало обов'язок нащадків вшановувати пам'ять померлих родичів, тоді як слово «фама» передбачало згадування померлих як їх публічне уславлення. Давнім традиціям уславлення героїзму приділила чимало уваги німецька дослідниця А. Ассман, зазначивши, що вже в класичній Греції виникла «демократизація слави, коли смерть кожного загиблого в бою сакаралізується як жертвенна смерть...» [3, с. 50].

Постання національних держав у добу модерну наповнило уявлення про військовий героїзм новим смислом. Дедалі частіше суверени або уряди закликали чоловіків країни стати до зброї заради інтересів чи навіть існування своїх націй. Такі заклики ефективно мотивували до проявів героїзму і навіть жертвності.

Зразком може слугувати мобілізація (призов) у революційній Франції наприкінці XVIII століття, завдяки чому була створена потужна національна армія.

Перша світова війна спричинила масштабну, безпрецедентну за розмахом мобілізацію мільйонів чоловіків у регулярні армії по всьому світу. Національна риторика відіграла при цьому вирішальну роль. Водночас набули поштовху процеси націотворення, спричинивши появу нових національних держав на руїнах колишніх імперій, передовсім у Європі.

Меморіалізація подій Першої світової війни відобразила зміни, які відбулись у політичній культурі та культурі пам'яті європейців. Ці зміни поширились і на практики вшанування пам'яті полеглих. Зокрема, саме тоді виникла традиція вшанування Могили Невідомого солдата. На особливому значенні цієї традиції для націй акцентував увагу американський політолог Б. Андерсон: «В новітній культурі націоналізму жодні символи не приковують більшої уваги, ніж пам'ятники й могили Невідомих солдатів... Проте, хоч ці могили й позбавлені розпізнаваних тлінних останків або нетлінних душ, вони, однак, заповнені примарними національними уявленнями. Ось чому так багато різних націй мають подібні могили» [4, с. 25-26].

Меморіалізація героїзму захисників батьківщини відбувається не лише в близькій присутності місць поховань. Символічну функцію репрезентації захисників можуть виконувати пам'ятники, кенотафи, фотографії, зброя, особисті речі полеглих тощо. Вони можуть бути представлені у музейних експозиціях, в публічному просторі міст чи сіл, або в спеціально визначених локаціях (меморіалах).

Такі меморіали по суті являють собою мнемонічні символи, які провідний французький політолог П. Нора означив як «місця пам'яті». Це поняття увійшло не лише в науковий, але й у публіцистичний лексикон. Місця пам'яті – сегменти культурного простору, в яких кристалізується та зберігається пам'ять. Це можуть бути, зокрема, просторові об'єкти.

Як узагальнила українська дослідниця студій пам'яті А. Киридон [5, с. 237], функціями місць пам'яті є увічнення, трансформація, легалізація, ідентифікація, сакралізація, застереження (запобігання), нагадування. При чому спроможність конкретного об'єкту реалізовувати ці функції критично залежить від того, наскільки він здатен викликати емоційний резонанс. Це не в останню чергу залежить від архітектурного рішення проекту – його експресивності, художньої переконливості, відповідності національним духовним та естетичним традиціям.

Важлива суспільна функція цих об'єктів – мобілізація і підтримка бойового духу армії, що воює. Цю функцію так окреслив американський генерал Д. Мак-Артур, звертаючись до кадетів Військової академії США у Вест-Поінті: «Довгий сірий стрій ніколи нас не підводив. Та якщо ви нас підведете, мільйони привидів у брунатному та коричневому хакі, в сіроголубих захисних уніформах постануть з-під своїх білих хрестів, грізно вигукуючи магічні слова: Обов'язок, Честь, Вітчизна» [6]. Таким чином, меморіал полеглим військовикам у промові генерала виступає камертоном військової етики та солідарності.

Аналіз міжнародного досвіду дозволяє виділити два підходи до концепції меморіалу захисникам. Перший підхід передбачає створення військового цвинтаря (за прикладом Арлінгтонського національного цвинтаря у США), що являє собою не тільки територію для поховань, але й простір з архівами та виставками. Другий підхід передбачає побудову меморіального комплексу без поховань (за прикладом Австралійського воєнного меморіалу), що в основній частині може містити імена загиблих (кенотафи, стели, настінні таблички тощо), а крім того, виставкову частину.

Арлінгтонський національний цвинтар (далі – АНЦ) розташований у штаті Вірджинія, неподалік від Вашингтону. Він репрезентує усю воєнну історію США.

Заснований цей цвинтар був у травні 1864 року під час Громадянської війни. Статус національного він набув маже одразу, 15 червня 1864 року. Нині АНЦ займає 259 гектарів. Тут поховано близько 400 тисяч осіб, які брали участь у всіх війнах США, починаючи з Громадянської. Також тут поховані два президенти США – В. Г. Тафт і Дж. Кеннеді. Кожне поховання позначене стандартною мармуровою стелою, на якій вибиті ім'я, військове звання, дати народження і смерті похованого або інші дані, а також символ релігії, до якої він належав. Департаментом у справах ветеранів визнані 63 релігійні символи, які можуть бути вибиті на надгробках.

На цвинтарі також знаходиться Могила Невідомого солдата. Вона була освячена 11 листопада 1921 року. В ній поховані: невідомий солдат Першої світової війни (1921), невідомий солдат Другої світової війни (1958), невідомий солдат Корейської війни (1958), невідомий солдат В'єтнамської війни (1984) (останній пізніше був ідентифікований і перепохований родичами в іншому місці). На території цвинтаря знаходяться також кілька десятків пам'ятників і меморіалів.

На АНЦ мають право бути похованими:

- військовослужбовці, які загинули на дійсній службі;
- ветерани, які вийшли у почесну відставку і мають право на отримання виплати після служби в збройних силах;
- колишні військовослужбовці, які були нагороджені однією з наступних нагород: Медаль честі, Хрест за заслуги військово-морського флоту або військово-повітряних сил, Срібна зірка, Пурпурове серце;
- колишні військовослужбовці, які обійняли виборну посаду в інститутах влади США, зокрема сенатори, депутати Палати представників Конгресу США, або стали суддями Верховного суду тощо;

- президенти США, незалежно від того, чи були вони колись на дійсній службі, оскільки вони керували збройними силами як головнокомандувачі;
- вдови або вдівці зазначених вище категорій осіб та деякі інші їх родичі (зокрема, неповнолітні діти);
- колишні військовополонені, які, перебуваючи у полоні, з честю служили на дійсній військовій, морській або повітряній службі і померли 30 листопада 1993 року або пізніше.

АНЦ є місцем відзначення Дня поминання (Memorial Day, 30 травня), присвяченого пам'яті американських військовослужбовців, що загинули у всіх війнах, в яких брали участь США. Також тут проходять офіційні урочистості в День ветеранів (Veterans Day, 11 листопада) – день підписання Комп'єнського перемир'я, що поклало кінець військовим діям Першої світової війни.

«Жодне інше місце в Сполучених Штатах не навантажене настільки вагомим символічним впливом» [7], зазначив американський дослідник М. Макелья у своїй книзі «Політика трауру: смерть і честь на Арлінгтонському національному цвинтарі».

Донедавна українські урядовці декларували [1] намір взяти АНЦ за взірць при побудові українського Меморіалу захисникам. Однак неможливість реалізувати проект у Биківнянському лісі під Києвом змушує знов ставити питання щодо оптимального формату Меморіалу. Адже пошук нової локації може супроводжуватись корекцією концепції. Зокрема, в ній можна буде врахувати також підходи, задіяні при створенні Австралійського воєнного меморіалу.

Австралійський воєнний меморіал (далі – АВМ) розташований у столиці Австралії м. Канберра, на північному сході від Будинку Парламенту. Він був офіційно відкритий 11 листопада 1941 року. Спочатку метою його створення було вшанування пам'яті тих, хто загинув під час Першої світової війни. Нині він є меморіалом австралійських військовослужбовців, які загинули в усіх війнах, починаючи з Суданської експедиції 1884-1885 років і Другої англо-бурської війни 1899-1902 років.

Меморіал складається з трьох частин: меморіальної зони, меморіальних галерей і дослідницького центру. Центром меморіальної зони є Зал пам'яті – восьмикутна у плані споруда у візантійському стилі, в якій знаходиться могила австралійського солдата.

Перед Залом пам'яті простягається вузький двір з меморіальним басейном. Навколо останнього прокладені доріжки і висаджені рослини, що мають символічне значення, наприклад, розмарин – символ пам'яті. По обидва боки двору розташований Зал слави, на стінах якого закріплені бронзові таблички з іменами 102 тисяч загиблих австралійських військовослужбовців. Стіна західної галереї присвячена загибим у Першій світовій війні, стіна східної – загибим під час Другої світової війни та інших збройних конфліктів. Іття на полі бою і були поховані за межами країни.

Крім імен, таблички не містять жодної іншої інформації, що символізує рівність у смерті. Родичі і друзі загиблих часто прикріплюють у щілинах між табличками квіти маку, причому завжди досить багато квітів біля табличок з іменами загиблих у Першу світову війну, що свідчить про глибину національної і родинної пам'яті австралійців.

До складу АВМ входить Зал доблесті, де зберігається 61 Хрест Вікторії (найвища воєнна нагорода Великої Британії) з 96, якими були нагороджені австралійські військовослужбовці. Кожному нагородженому присвячена окрема невеличка експозиція з фотографією і цитатами з нагородних документів.

У приміщеннях АВМ виставлені зразки важкого озброєння часів Першої і Другої світових війн. Тут знаходяться театр, дослідницька зона, експозиції, присвячені війнам після Другої світової війни, а також зона для тимчасових виставок.

АВМ – головне місце проведення церемоній у День пам'яті (Rememberance Day, 11 листопада, аналог Дня ветеранів у США) і День АНЗАК (Anzac Day, 25 квітня). Цей день спочатку був присвячений пам'яті військовослужбовців Австралійсько-новозеландського армійського корпусу, що загинули під час Першої світової війни (зокрема в ході Дарданельської операції 1915 року). Нині в цей день вшановують пам'ять громадян Австралії і Нової Зеландії, які загинули в війнах за участі цих країн.

Австралійський меморіал здійснює значний вплив на настрої та політичну культуру сучасних австралійців. «Австралійці пристрасно підтримують і беруть участь у вшануванні пам'яті війни», засвідчила австралійська дослідниця А. Коулі [8], додавши при цьому, що, завдяки Меморіалу, конфлікти 100-річної давнини виявляються важливішими для громади, ніж сучасні конфлікти.

Формуючи уявлення щодо оптимального формату українського Меморіалу полеглим героям, можна поєднати обидва підходи – військового цвинтаря з похованнями та меморіального простору з іменами на табличках (для тих захисників і захисниць, чий рештки не знайдено або родичі надали перевагу їхнього поховання у рідних містах). Український Меморіал може включати Могилу Невідомого солдата, адже це відповідає загальнопоширеній традиції вшанування пам'яті загиблих військовослужбовців, чий рештки не вдалося ідентифікувати. Крім того, варто розглянути можливість увічнення в рамках Меморіалу пам'яті всіх, хто загинув від початку неоголошеної війни Росії проти України у 2014 році. Також у Меморіалі має бути передбачено виставковий та архівний простори. Окреме приміщення (або відкритий, спеціально оформлений простір) потрібно для проведення комеморативних заходів, у тому числі, державного рівня.

Висновки. Нагальним завданням державної політики пам'яті є вшанування полеглих захисників та захисниць України шляхом створення в Україні загальнонаціонального Меморіалу. Він сприятиме солідаризації українського суспільства, патріотичному вихованню молоді, формуванню історичної пам'яті, позиціонуванню України на міжнародній арені, а також завданням мобілізації задля оборони країни від російської агресії. Ухвалено рішення щодо створення такого Меморіалу, однак проблематичним лишається питання його розташування. Затягування і невизначеність щодо створення Меморіалу лишає відкритим питання щодо концептуалізації проекту, що зумовлює актуальність теми статті.

Меморіалізація героїзму полеглих воїнів – одна з найдавніших суспільних практик, покликаних об'єднати та цементувати спільноту. Постанови національних держав у добу модерну наповнило героїзм військовиків новим змістом – жертвувати собою заради інтересів своєї нації. Велика Французька революція та Перша світова війна дали поштовх процесам націотворення. Водночас вони зумовили формування практик вшанування пам'яті полеглих, що й нині актуальні. Надважливою суспільною функцією меморіалів досі лишається мобілізація і підтримка бойового духу армії, що воює. Її ефективно реалізують масштабні меморіали США та Австралії (Арлінгтонський національний цвинтар та Австралійський воєнний меморіал). Задіяні при їх створенні підходи варто врахувати при формуванні концепції українського меморіалу захисникам.

Бібліографічний список:

1. «Український Арлінгтон»: Національне військове меморіальне кладовище на 50 тисяч поховань створять у Биківні. *Новинарня*. URL: https://novynarnia.com/2023/03/23/nvmk/?fbclid=IwAR1vCJwU6_g4Ds2Dj4uXySWImGnHBT7R4An86YbkhHDjPm6GfsmMv7IEGVQ (дата звернення: 25.08.2023).
2. Заповідник «Биківнянські могили»: Національне військове меморіальне кладовище неможливо побудувати на території Биківнянського лісу у стислі терміни. *Міністерство культури та інформаційної політики України*. URL: <https://mkip.gov.ua/news/9667.html> (дата звернення: 25.08.2023).
3. Ассман А. Простори спогаду. Форми трансформації культурної пам'яті. К.: Ніка-Центр, 2012. 440 с.
4. Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму. К.: Критика, 2001. 271 с.
5. Киридон А. Гетеротопії пам'яті: Теоретико-методологічні проблеми студій пам'яті. К.: Ніка-Центр, 2016. 320 с.
6. Duty, Honor, Country. Douglas MacArthur's speech to the Corps of Cadets at the U.S. Military Academy at West Point, N.Y., May 12, 1962. URL: https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Gazetteer/Places/America/United_States/Army/USMA/MacArthur/1962_speech_to_the_Corps.html (дата звернення: 25.08.2023).
7. McElya M. *The Politics of Mourning: Death and Honor in Arlington National Cemetery*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2016. 416 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=iHbEDAAQBAJ&pg=PT5&hl=ru&source=gbs_toc_r&cad=1#v=onepage&q&f=false (дата звернення: 25.08.2023).
8. Cowley A. War Memorialisation in Australia: A Question Of Why? *The Cove*. URL: <https://cove.army.gov.au/article/war-memorialisation-australia-question-why> (дата звернення: 25.08.2023).

References:

1. «Ukrainsky Arlington»: Natsionalne vijskove memorialne kladovyshche na 50 tysiach pohovan stvoriat u Bykivni (2023). *Novynarnia*. URL: https://novynarnia.com/2023/03/23/nvmk/?fbclid=IwAR1vCJwU6_g4Ds2Dj4uXySWImGnHBT7R4An86YbkhHDjPm6GfsmMv7IEGVQ (viewed 25.08.2023) [in Ukrainian].
2. Zapovidnyk «Bykivnyanski mohyly»: Natsionalne vijskove memorialne kladovyshche nemozhlyvo pobuduvaty na terytorii Bykivnyanskoho lisu u stysli termyny (2023). *Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine*. URL: <https://mkip.gov.ua/news/9667.html> (viewed 25.08.2023) [in Ukrainian].
3. Assman, A. (2012). *Prostory spohadu. Formy transformatsii kulturnoi pam'iaty*. Kyiv: Nika-Tsentr [in Ukrainian].
4. Anderson, B. (2001). *Uyavleni spilnoty. Mirkuvannia shchodo pohodzhennia i poshyrennia natsionalizmu*. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].
5. Kyrydon, A. (2016). *Heterotopii pam'iaty: Theoretyko-metodolohichni problemy studiy pam'iaty*. Kyiv: Nika-Tsentr [in Ukrainian].
6. Duty, Honor, Country (1962). Douglas MacArthur's speech to the Corps of Cadets at the U.S. Military Academy at West Point. URL: https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Gazetteer/Places/America/United_States/Army/USMA/MacArthur/1962_speech_to_the_Corps.html (viewed 25.08.2023) [in English].
7. McElya, M. (2016). *The Politics of Mourning: Death and Honor in Arlington National Cemetery*. Cambridge, MA: Harvard University Press. URL: https://books.google.com.ua/books?id=iHbEDAAQBAJ&pg=PT5&hl=ru&source=gbs_toc_r&cad=1#v=onepage&q&f=false (viewed 25.08.2023) [in English].
8. Cowley, A. (2019). *War Memorialisation in Australia: A Question Of Why? The Cove*. URL: <https://cove.army.gov.au/article/war-memorialisation-australia-question-why> (viewed 25.08.2023) [in English].